

Марияна ПАРЗУЛОВА

Бургас, България

**ДИНАМИКА НА СТРУКТУРНИТЕ МОДЕЛИ НА
АНТРОПОНИМИТЕ НА БЪЛГАРСКИТЕ ПРЕСЕЛНИЧКИ
В РУСИЯ В ПЕРИОДА 1800–1859 Г.**

**Dynamics of the structural patterns of anthroponyms
of Bulgarian women emigrants in Russia in the period
of 1800–1859**

The work presents the development of the structural pattern of naming of the Bulgarian women emigrants in Russia in the period of 1800–1859, according to archives. It describes the most popular types of name structures.

Keywords: family name, byname, anthroponym

В настоящата работа ще бъдат представени имената на лицата от женски пол, присъстващи в документи, свидетелстващи за българските преселения в Русия: в архивни документи за с. Терновка и в Ревизските сказки за с. Гюлмян (дн. Яровое).

Промяната на структурните модели на антропонимите най-ясно може да се проследи по последните упоменати документи – Ревизските сказки, в които са въведени имената на всички жители на всяко едно село. Всъщност те илюстрират резултати от преброяването на населението на Русия за 1835 г., 1850 г. и 1859 г. В тях е вписано всяко семейство, като диференциацията е в две графи и е по полове, респективно по имена. С други думи, имената на членовете на всяко семейство са въведени, като първо е представено името на главата на семейството, т.е. името на мъжа, като под него присъстват имената на синовете (при

случай, че има такива), а в дясната колона са имената на съпругата, на дъщерите или на други лица от женски пол, ако се числят към това семейство и живеят в един дом.

Документите ще бъдат анализирани в хронологическа последователност, което означава и проследяване на развоя на структурните модели на женските антропоними. Наблюденията и изводите ще бъдат осъществени на базата на съпоставката с антропонимните структурни модели на лицата от мъжки пол. Това се обяснява с факта, че жените се представят чрез имената на лицата от мъжки пол. В тази работа всички антропоними се илюстрират така, както са въведени в източниците, които изследваме.

В документи на Попечителния комитет за чуждите преселници в периода 1800–1822 г. лицата от женски пол са въведени по следния начин: след мъжкото име е изписано само личното женско име, като е уточнено, че е негова съпруга или дъщеря, срв. имена, ексцерпирани от документи за преселници в с. Терновка (1802–1822 г.) (вж. при Самаритаки и др. 2004: 97-110):

<i>Петро Никола</i>	<i>жена его Тодора</i> (от рус. жена ‘съпруга’), т.е. съпругата му, жена му Тодора, вж. и други женски имена по този модел:
<i>Георгий Станчо</i>	<i>жена его Василка</i>
<i>Ангел Петко</i>	<i>жена его Митра</i>
<i>Иван Васильев</i>	<i>жена его Стояна</i>
<i>Костя Николаев</i>	<i>жена его Цвета</i>
<i>Илья Димов</i>	<i>жена его Бонка</i>

Оттук се вижда, че имената на мъжете са по двукомпонентен модел, като второто име, което е бащиното име на мъжа може да бъде представено само от ЛИИ или е подложено на суфиксация: със суф.-*ов* или *-ев*. Освен това се наблюдава и начален процес на русификация, засягащ както личните имена, така и бащините, вж. по-горе: *Костя, Илья, Васильев, Николаев*.

Жени, чиито съпрузи са починали, са въведени в именния списък на българските преселници без лично име. Лицето от женски пол се е идентифицирало чрез двете имена на съпруга си, като изрично е поставена бележка *вдова* – от рус. *вдова* ‘вдовица’, срв.:

вдова Стамато Железна, т.е. вдовицата на Стамато Железнов;
вдова Кало Радова, т.е. вдовицата на Кало Радов
вдова Стано Васильева, т.е. вдовицата на Стано Василев
вдова Радо Георгиева, т.е. вдовицата на Радо Георгиев
вдова Стано Станова, т.е. вдовицата на Стано Станов
вдова Жело Стоянова, т.е. вдовицата на Жело Стоянов

Икономическата зависимост на жената през XVIII–XIX в. я поставя и в социална зависимост. Тя няма собствена позиция в обществото, в което живее, поради което е и обезличаването ѝ. Съществуването, респективно и идентифицирането ѝ се осъществява посредством нейния съпруг. Ето защо и при записването на българските преселници в Русия всяка омъжена жена е представена като *съпруга на...*, а след смъртта на мъжа си и като негова вдовица.

Следователно през първите 20^{-те} – 30^{-те} на XIX в. омъжените жени са известни в обществото само с личните си имена и единствено чрез съпрузите си.

Имената на децата от женски пол са въведени само с лично име и с бележката *дочь* – от рус. ‘дъщеря’

В списъците на *Ревизките сказки от 1835 г.* на с. Гюлмян (вж. при Грек 2006: 206-215) лицата от мъжки пол са въведени чрез трикомпонентен модел, напр. *Димо Минчов Танасов, Христо Стоев Баламажи, Йовчо Миліов Дичо*, където третият по място компонент е прякор, прозвище или лично име, изпълняващи ролята по-късно на фамилно име.

Лицата от женски пол са представени само с личните си имена, предвождани от личното и бащиното име на съпруга си или на баща си, като задължително е уточнена каква е връзката, т.е. дали жената е съпруга (*рус. жена*) или е дъщеря (*рус. дочь*), вж. следните структурни модели:

Слав Бойчева жена Вела, т.е. Слав Бойчевата жена Вела
Ивана Мигова жена Дена, т.е. Иван Миговата жена Дена
Христо Стоева жена Жела, т.е. Христо Стоевата жена Жела
Димо Нейчова жена Мита, т.е. Дима Нейчовата жена Мита
Станчо Ненова жена Мария, т.е. Станчо Неновата жена Мария
Стою Стоянова дочь Султана, т.е. Стою Стояновата дъщеря

Султана

Вж. и други структурни модели, в които са представени имената на дъщерите, т.е. те са въведени чрез личното и бащиното име на баща си, напр.: *Неделка Ненова дъщеря Йордана*, т.е. *Неделка Неновата дъщеря Йордана*. Вж. и др.: *Вельча Радовича дъщеря Мария*, *Ивана Куртева дъщеря Пена*, *Желя Стойкова дъщеря Катерина*, *Деча Георгиева дъщеря Мита*, *Бочка Стоева дъщеря Неделя*, *Коля Никова дъщеря Вела*.

Същият структурен модел е използван и при въвеждане имената на лица от женски пол, които са сестри и се числят към семейството на брат си, напр.: *Василия Диордиева сестра Гена*, *Драгия Денова сестра Руса*, *Цони Димова сестра Кирана*; когато сестрите са две те се представят по следния начин: *Йордана Георгиева сестри Злата и Вела*. Следователно сестрите са представени чрез личното и бащиното име на брат си.

Същото важи и за други лица от женски пол, които са родственички на главата на семейството, напр.: *Тодора Дякова племянница Ивана*, *Колю Мигова племянница Минка*. Вж. и следното: *Слав Бойчева племянница Рада*, *Султана*. Оттук се вижда, че задължително е посочена родствената връзка на лицата от женски пол с лицето, което представлява семейството и с което живее под един покрив.

Ако жената е била вдовица, но синът ѝ е известен в селото, то тя също е позната чрез съселяните си чрез името на сина си, напр.: *Андрейчо Мигова майка Мара*, т.е. *Андрейчо Миговата майка Мара* или *майката на Андрейчо Мигов – Мара*. Този модел е единственият в списъчния състав на с. Гюлмян за 1835 г.

Навсякъде другаде, където майката, която е вдовица, е живяла със семейството на сина си, това е уточнено, като след личното и бащиното име на сина се присъстват думите *майка* и *вдовица*, напр.:

Дима Диордиева майка вдовица Каля, *Велио Пенкова майка вдовица Руса*, *Стани Стоянова майка вдовица Димка*, *Миго Денова майка вдовица Кера*, *Стояна Христова майка вдовица Неделя*, *Драгия Денова майка вдовица Найда*, *Желя Костова майка вдовица Мита* и др.

Наблюденията върху антропонимните структурни модели на лицата от мъжки и женски пол, въведени в Ревизските сказки от 1835 г., показват следното:

1. Лицата от мъжки пол са представени с трикомпонентен модел, като първо по място е личното име, напр.: *Иван Волков Мандо*, *Минчо*

Васильев Димов, *Иван* Мигов Грек, *Миго* Денов Узун. От приведените примери се вижда, че третият по място компонент може да бъде само лично име, лично име + суфикс, прозвище или прякор.

2. Лицата от женски пол са въведени само с личното си име, но като принадлежащи на лицето от мъжки пол, като задължително е посочена позицията на жената спрямо мъжа, т.е. дали тя е съпруга, майка, дъщеря, сестра, племенница. С други думи, лицето от женски пол е известно чрез мъжа, в чието семейство живее. Указана е освен родствената или семейната връзка и социалното положение: *съпруга* или *вдовица*, напр. *Атанаса Стоянова жена Ирина, Стояна Христова матъ вдова Неделя*.

Следователно през 1835 г. структурните антропонимни модели за лицата от женски пол са четири- или петкомпонентни.

В именните списъци на *Ревизските сказки от 1850 г.* на с. Гюлмян (вж. при Грек 2006: 216-231) се наблюдава *новост* при въвеждането на имената на лицата от женски пол. В структурния модел женското лично име се съпътства от бащиното име на жената +суф.-ова или -овна (по руския антропонимен модел), но задължително се предшества от личното и бащиното име на съпруга ѝ, напр.:

Слав Бойчева жена Вела Ивановна

Дяка Дердиева жена Неда Ивановна

Среща се и успоредната форма *Иванова*, срв.: Тани Манчова жена *Стойка Иванова*. Вж. и друг антропонимен модел: Милка Тонюва жена *Рада Петровна*, срв. и успоредната форма Михайла Иванова жена *Стояна Петрова*.

Вж. и следните структурни модели:

Аврама Митева жена Мария Николаевна

Маври Колюва жена Крестина Семеновна

Христия Георгиева жена Рада Стоянова

Тодора Петрова жена Цона Доброва

Вельча Тодорова жена Злата Дякова

По същия модел са включени в документите и имената на жените-вдовици, живеещи при синовете си. Те са представени чрез личното и бащиното име на сина, които заемат първа позиция в структурата, а след тях задължително е посочено, че това е неговата *майка*, а след двете ѝ имена, че е *вдовица*, напр.: *Мирча Георгиева матъ Пена Сибова*

вдова, Стани Стоянова матъ Домна Саввова вдова, Дима Георгиева матъ Каля Дердиева вдова. Следователно в този структурен антропонимен модел съществуват две важни бележки: за родствена връзка и семейно положение.

В документите все още се наблюдава да функционира и структурният модел, характерен за 1835 г. Броят на този тип антропонимен модел е съвсем символичен, вж. напр. следните антропоними: *Дима Стоянова жена Марина, Христо Стоева жена Желя, Дима Минчова жена Тона, Мича Денова матъ Кера вдова.*

Следователно през 1850 г. за първи път след личното име на жената се появява вторият компонент, представен от бащиното ѝ име. Лицата от женски пол са представени първо от имената на съпруга си, а след това от имената на баща си. Това свидетелства за социалната позиция на жената: тя първо и преди всичко е съпруга на мъжа си, т.е. той има първостепенно значение в живота ѝ, а след това е баща ѝ. Това означава, че неговата позиция не е толкова определяща за положението ѝ в обществото след като е вече омъжена.

Тези наблюдения дават основание да се каже, че в именната система на българите в Русия започва да действа антропонимният структурен модел **МЛИ+БИ + жена 'съпруга' + ЖЛИ+БИ.**

В *Ревизките сказки от 1859 г.* (вж. при Грек 2006: 232-250) абсолютно всяко лице от женски пол е въведено с антропонимен модел, в който присъства след двукомпонентната именна структура на съпруга и двете имена на бащата. С други думи окончателно през 1859 г. се е наложил следният структурен модел: **МЛИ+БИ + жена 'съпруга' + ЖЛИ +БИ.**

Като примери могат да послужат следните структурни модели:

Добри Обретенкова жена Гена Станкова

Христо Вельчева жена Елена Добрева

Димо Петрова жена Мара Янакиева

Ивана Христова жена Ирина Тодорова

Петра Драганова жена Мария Станева

Драгни Петкова жена Кираца Дочева.

Вж. и моделите, по които са въведени имената на майките на лицата, представляващи семейството, респективно фамилията, напр. *Стояна*

Иванова мать Неда Васильева, Тодора Димова мать Каранфила Давидова, Ивана Димова мать Гена Косева, Ивана Велева мать Жела Русова.

Вж. и други родствени отношения, отразени по този структурен модел: *Василия Танева сестра Стефана Танева, Димитрия Михова внука Минка Стоянова.*

Същият модел действа и при представянето на племенниците, които се числят към семейството на чичо си или на вуйчо си, напр.: *Радко Курдогло* его племянници *Ганна Янчева, Дона Янчева, Русса Янчева.*

Категорично може да се говори, че в началото на 60-те години на XIX в. лицата от женски пол се идентифицират в обществото, в което живеят, и с бащиното си име, но то продължава да играе второстепенна роля. Първо място в структурния модел стоят имената на съпруга (личното и бащиното му име) в родителен падеж, което означава, че жената принадлежи първо на съпруга, срв.: *Николая Велева жена Мария Крестева* – на руски език *Чья жена (Чия съпруга?)*, което представя отношение за принадлежност, за притежание. В същия падеж е и бащиното име.

Лицата от женски пол се идентифицират чрез имената на двама мъже: *на съпруга* и *на баща си*.

Като обобщение на наблюденията върху списъчния състав на Ревизските сказки от 1859 г. може да се каже, че броят на семействата е 194 и 6 души са неженени. Имената на лицата от мъжки пол са 454, а имената на лицата от женски пол са 414, като всички те са въведени чрез двете имена на баща си. Следователно през 1859 г. навсякъде се налага въвеждането на бащиното име след женското лично име.

В резултат на осъществените съпоставки и констатации върху структурните модели на женските антропоними на българските преселнички в Русия изпъкват следните изводи:

1. В началото на XIX в. жената е представена:
  - чрез личното си име, като задължително пред него стои маркер, отразяващ социалния ѝ статус: *жена* ‘съпруга’, *вдова* ‘вдовица’;
  - при случай, че е вдовица може да съществува само модел за принадлежност, напр. *Стамато Железнава вдова*;
  - наблюдава се и следният структурен модел: ЖЛИ+БЛИ, където второто име е на бащата, напр. *Пена Никола*. Такива имена се характеризират с най-малка честотност.

2. През 1835 г., когато е първото преброяване на населението в Русия, жената – съпруга, дъщеря, племенница, майка е представена чрез лично и бащино мъжко име, тип *Иван Вельчова жена Мара, Стояна Недова сестра Вела*, като задължително е посочена родствената връзка.

3. През 1850 г. *се поставя началото* на представяне на лицата от женски пол по модел, включващ личното и бащиното им име, които се намират на второ място след личното и бащиното име на мъжа, чрез който жената се идентифицира в обществото, напр. *Драгне Иванова жена Мария Петкова*. Паралелно с него в по-лека степен на фреквентност функционира и споменатият структурен модел от 1835 г.

4. През 1859 г. *се налага окончателно* структурният модел, в който присъства женското лично име + бащиното име, но заемащи второ място след личното и бащиното име на съпруга, като задължително присъства отново указанието за това, че жената е *съпруга на...*

В Русия още през първата половина на XVIII в. се установяват антропонимни модели на лица от женски пол с т. нар. разгърнати структури, които съвместявали указания на името на мъжа – главата на семейството и на името на бащата на жената. Упоменаването в състава на антропонима на думата *жена* (от рус. със значение ‘съпруга’) е било норма до първата четвърт на XVIII в, напр. *Григорья Васильева жена Прасковья Степановна дочь*. Пълната форма на бащиното име е било характерно само за висшето общество, а липсата на такова – за всички останали. От средата на XVIII в. се налага тричленното именоване на мъжа и името на жената, придружено от бащиното име. Необходимо е да се отбележи, че при оформянето на женските антропоними в Русия, подобно на мъжките, строго е била спазвана класово-социалната диференциация. Най-опростеният модел, т.е. без фамилия са били антропонимите на обикновените, простите хора; моделите с три компонента – име, бащино, фамилно са били характерни за висшето съсловие (Зинин 1969: 82-83).

През посочения период българите на българска територия са били с двукомпонентна именна система, характеризираща се с голямо разнообразие. Българките се идентифицирали с личното си име, напр.: *вдовицата Санда, вдовицата Калина*; чрез името на съпруга си, напр.: *вдовицата на Стойко, вдовицата на Петко*; чрез разгърнатата структура,

т.е. описателно, напр.: *вдовицата Стоя, жена на Добри; Иваница, т.е. жената на Иван* (вж. Парзулова 2006: 45). За това свидетелстват и документите, в които те са записани при преселването си.

Двукомпонентният антропонимен модел при българките в Русия започва да функционира от 1850 г. нататък при регистрацията им и повсеместното преброяване, осъществено официално от писарите в отделните райони на територията на Руската империя.

Всъщност те доста по-рано от сънародничките си в българските земи започват да носят две имена. Чрез някои от българките, обучавали се в Русия, в България през 40-50 години на XIX в. се пренася и трикомпонентният модел на именуване, където след личното име на жената стоят бащиното и фамилното име, напр: *Тана М. Тошкова* (1844), *Елена С. Мутева* (1853), *Цветана Ц. Радославова* (1853) (вж. повече при Русinov 1978: 62).

Изследванията на антропонимите (лични, бащини и фамилни имена) на българските преселнички в Русия могат да бъдат в перспектива извършвани, като се обхващат не само определени етапи от историческото развитие на тази страна, но и определени области, райони или села, като обобщените резултати ще хвърлят светлина не само върху езиковедски, но и върху социални и други въпроси, с които е била свързана политиката на някогашната Руска империя.

По-пълното проучване на антропонимната българска система в Русия ще даде и информация за бита, живота и историята на българите, респективно за историята ни извън пределите на страната ни.

Библиография

Грек 2006: Грек, И. Гюлмян-Дюльмен-Яровое. Кишинев, 2006.

Зинин 1969: Зинин, С.И. Структура русских антропонимов XVIII века (на материале актовых книг г. Москвы). – В: Ономастика. АН СССР Ин-т языкознания, изд. “Наука”, Москва, 1969.

Парзулова 2006: Парзулова, М. Към въпроса за двукомпонентната именна система в българската антропонимия. – В: Състояние и проблеми на българската ономастика. т. 8, Велико Търново, 2006, 39-46.

Марияна ПАРЗУЛОВА. Динамика на структурните модели на антропонимите...

Русинов 1978: Русинов, Р. Фамилни имена в съвременния български книжовен език.
– В: Помагало по българска морфология. Имена. С., 1978

Самаритаки и др. 2004: Самаритаки, Е.С., Уварова, Е.А., Пригарин, А.А., Станко, В.Н. Составители. Терновка. Документи и материали по истории (1792-1822 гг.). Одеса, 2004.

Assoc. Prof. D.Sc. Mariana Parzulova
Universitet "Prof. d-r Asen Zlatarov" – Burgas
e-mail: mparzulova@yahoo.com